

қабылдау бойынша заңды тұлғалар мен дара кәсіпкерлерге қызметінің түріне байланысты талаптар қою жатады. Заңды тұлғалардың төлемдері әдетте банк-клиент деп аталатын мамандандырылған жүйе бойынша жүзеге асырылатынына байланысты (ақша банк шегінде бір банк шотынан басқасына не басқа банкке жүйелік маңызды төлем жүйелері арқылы аударылады), мұндай төлемдер үлесінің ұлғаю немесе азаю жағынан қарай қандай да болмасын өзгерістері елдегі бөлшек төлемдердің дамуын сипаттамайды.

Қазіргі уақытта Қазақстан әлемдік қаржылық дағдарыс кезеңінде өзінің ақша-несие саясатын икемді жолмен жүргізуде деген тұжырымдама жасауға болады. Сондай-ақ, белсенді ақша-несие саясатын жүргізу жеткілікті түрде өлшенген, инфляцияның төмен деңгейін сақтай отырып, тұрақты экономикалық өсуге қол жеткізуге бағытталған болуы қажет.

Ел экономикасының басты міндеттері қаржы жүйесін тұрақты деңгейге шығару, теңгені еркін бағамда жұмыс істеуін қадағалау, оларға тәуелділікті жою арқылы теңгеге деген сенімді күшейту болып табылады.

Қазақстанда қолма-қол және қолма-қолсыз ақша айналымын реттеу арқылы отандық тауар өндіруші кәсіпорындардың қызметтерін жандандыруға болады. Осы арқылы ел экономикасының тұрақтандыру мәселесін шешуге болады.

Әдебиеттер тізімі

1. www.nationalbank.kz ҚР Ұлттық Банкінің ресми сайтының статистикалық мәліметтері.
2. Даниловских З.Т., Зудина Л.Д. Уровень монетизации экономики как инструмент экономической политики РФ// «Актуальные вопросы экономических наук»
3. Қазақстан Республикасының статистика комитетінің статистикалық мәліметтері

TÜRKÇE DERSLERİNDE ÖĞRENCİLERİN KONUŞMA BECERİSİNİ GELİŞTİRMEYE YÖNELİK ETKİNLİKLER

Azipa Hacımuhan

azipa87@gmail.com

Süleyman Demirel Üniversitesi

İki Yabancı Dil Bölümü

Özet. Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde en sık karşılaşılan sorulardan birisi “Öğrencilerin konuşma becerilerini geliştirmek için ne yapabilirim?” sorusudur. Hiç şüphesiz konuşma becerisi, dil öğretiminin vazgeçilmez parçalarından birisidir. Bu bağlamda, konuşma becerisi dil öğretimi ve öğreniminde çok yönlü ve kapsamlı bir alan olarak yerini almaktadır. Bütün bunları göz önünde bulundurarak, Dolayısıyla bu makalede öğrencilerin konuşma becerisini geliştirmeye yönelik etkinlikler ele alınacaktır. Ayrıca çalışmada yabancı dil öğretiminde dört temel beceri içerisinde günlük hayatta en çok kullanılan konuşma becerisinin kazandırılması ve geliştirilmesinde öğretmenlere düşen görevlerden söz edilecek ve önerilerde bulunulacaktır.

Giriş

Bugün uluslararası iletişim her geçen gün arttığından yabancı dil bilmek bir ihtiyaç haline gelmiştir. Yabancı dil öğretim süreci birden fazla bileşeni bir arada bulunduran çok boyutlu bir süreçtir. Yabancı dil öğretiminin başlıca hedefi, öğrencilerin temel dil becerilerini (dinleme, konuşma, okuma ve yazma) etkili bir şekilde kullanmalarını sağlamaktır. Bu becerilerin hepsi insan için büyük bir öneme sahiptir. Dolayısıyla gerek ana dil, gerekse yabancı dil öğretiminde dinleme, okuma, konuşma ve yazma gibi temel dil becerilerinin kazandırılması ve geliştirilmesi hedeflenmektedir. Özellikle doğru ve sağlıklı iletişimin temel anahtarı olan konuşma becerisini geliştirme konusu yabancı dil öğretiminde önemli yer tutmaktadır.

Konuşma ihtiyacı dil öğretiminde sürekli var olmuştur. Konuşma becerisinde amaç sadece dildeki seslerin çıkarılması demek değil, karşılaştığımız bir yabancıyla hedef dilde iletişim kurmaktır. Dolayısıyla yabancı dil öğretiminde en önemli amaçlardan biri konuşmadır. Konuşma becerisinin gelişmesi için ilk olarak sözcük bilgisinin ve dilbilgisi kurallarının iyi bilinmesi gerekmektedir.

Yabancı dil öğretiminde konuşmanın önemi

Konuşma; duygu, düşünce, tasarım ve isteklerin sözle bildirilmesidir. Başka bir deyişle bir konunun zihinde tasarlandıktan sonra karşımızdakilere sözle iletilmesi işidir. Yabancı dil öğretiminde konuşma becerisi ise biraz daha farklı ifade edilebilir. Bireyin öğrendiği dilde duygularını, düşüncelerini, tasarımlarını ve gözlemlerini düzeyine uygun bir kelime dağarcığı ile veya söz varlığı ile ifade etmesidir. Konuşmada özellikle öğrenilen dilin ses özelliklerini kavramış olmak çok önemlidir. Aksi halde yalnızca geniş bir kelime kadrosuna sahip olmak anlamak için yeterli değildir.

İnsanların birbiriyle iletişimini sağlayan en önemli beceri alanı konuşmadır. İnsanlar, hayatlarının önemli bir kısmını konuşarak geçirirler.Yaşadığımız zaman dilimi iletişim çağı

olarak nitelendirilmekte ve teknoloji ürünleri bu iletişimi daha da yoğunlaştırmakta ve geliştirmektedir. Karşılıklı konuşmanın, telefonla konuşmanın yanı sıra bilgisayar aracılığı ile yazışma, mesajlaşmanın yanında görüntülü olarak konuşma da gerçekleşebilmektedir. Yani iletişim, yalnızca sesli değil, teknolojik araçlarla görüntülü de olmaktadır.

Prof.Dr. Özcan Demirel ise konuşmayı şu şekilde tanımlamaktadır: Konuşma düşüncelerin, duyguların ve bilgilerin seslerden oluşan dil aracılığıyla aktarılmasıdır (Demirel:2004, 40).

Taşer'e göre, konuşma duygu, düşünce ve dilekleri görsel, işitsel öğeler aracılığı ile karşımızdakine iletmek, açıklamak, dışa vurmaktır" (Taşer: 2000, 27).

Öğrenciler, konuşma yoluyla yeni bilgileri yorumlamakta, sorular oluşturmakta, arkadaşlarının davranışlarını kontrol etmekte, sosyal ilişkilerini sürdürmekte, bilgi aktarmakta, kişisel deneyimlerini paylaşmaktadırlar. Konuşmada özellikle öğrenilen dilin ses özelliklerini kavramış olmak çok önemlidir. Aksi halde yalnızca geniş bir kelime dağarcığına sahip olmak anlaşmak için yeterli değildir. Konuşma sadece bir takım sözleri ses aracılığıyla başkalarına aktarmak da değildir. Konuşmanın da kendine özgü ilkeleri ve kuralları vardır. Her bireyin ana dilindeki seslerle öğrendiği yabancı dildeki seslerin örtüşme oranı ne kadar yüksek olursa o kadar doğru telaffuz etme gerçekleşir. Bir öğrencinin anadilindeki seslerden çok farklı sesleri, birbirine yakın sesleri daha temel düzeydeki Türkçe kurslarında, hatta ilk derslerde çözmek gerekir. Eğitilmiş bir ses tonu ile; ses, hece, kelime ve cümle gibi dil birimlerinin hakkını veren, vurguları doğru yapan, vurgularla anlam farklılıklarını hissettiren öğrenci yetiştirmek gerekmektedir.

Öğrenciden konuşma çalışmaları ile ilgili beklenen hedef davranışlar:

- ✓ Düzeyine uygun kelime dağarcığını yerinde ve doğru kullanma;
- ✓ Türkçenin ses yapısını kavramış olarak kelimeleri doğru telaffuz etme;
- ✓ Türkçenin cümle yapısını, yeni öğrenilen kelime ve dilbilgisi kurallarının anlam ilişkisini

kavramış olarak anlamlı ve düşüncelerini kendi niyeti doğrultusunda ifade edebilme;

- ✓ Türkçenin jest ve mimiklerine, beden diline de hakim olduğunu gösterme;
- ✓ Duygu, istek ve dileklerini iletişime öğrendiği dilde rahatlıkla ifade edebilme

P. Ur'a göre, başarılı konuşma etkinliklerinin özellikleri şunlardır:

- ✓ öğrencinin konuşması, yani etkinliklerin daha çok öğrencinin konuşmasına dayanması;
- ✓ paylaşım, yani sınıftaki her öğrencinin konuşmasının sağlanması;
- ✓ yüksek güdülenme, yani etkinliklerin konusunun öğrencilerin ilgisini çekmesi;
- ✓ dilin kabul edilebilir düzeyde olması, yani öğrencilerin dili düzgün kullanmaları ve konular arası bağlantıları kurabilmeleri (Ur:1981, 120).

Konuşma becerisini geliştirmeye yönelik etkinlikler:

Sorular sorma. Öğrencilerin konuşma becerilerini geliştirmenin bir yolu da onlara seviyelerine uygun sorular sormaktır. Öğrencilere gerek okuma metni ile gerekse filmler ve video veya diğer konularla ilgili sorular sorarak yakından takip edilmeli, hataları anında düzeltilmelidir. Öğrencilerin bu sorulara “evet, öyle, hayır” gibi bir kelimelik cevap vermeleri yerine tam cümle ile cevap vermeleri sağlanmalıdır. Dil becerilerinin bir bütün olduğunu göz önüne alındığında, her beceride söz konusu olan soru-cevap çalışması konuşma becerisinin geliştirilmesine yönelik olarak kullanılmasına da yardımcı olur. İşlenen metin veya hikayedeki olayların nedenlerini bulma çalışmaları konuşmanın özellikle zihinsel boyutuna yöneliktir. Öğrencilere değişik sorular sorularak metindeki olayın nedenleri soruşturulabilir. Neden?, Neden? Bir başka neden? şeklindeki sürekli sorgulamalar büyük yararlar sağlayabilir.

Resim ve karikatürler üzerine konuşma etkinlikleri de öğrencilerin konuşma becerisini geliştirmede en etkili etkinliklerden biridir. Sınıf seviyesine uygun bu tür görsel materyaller sınıfa getirilerek öğrencilerin onlar üzerine konuşmaları istenebilir. Resmin anlatılmasında hem öğrencilerin gözlem güçleri, dikkatleri hem de anlatımları geliştirmeye çalışılır. Ders kitaplarındaki resimlerin konu ile alakalı olması bu açıdan önemlidir. Öğrenciler metni okumadan önce resme bakıp konu hakkında fikir edinebilmelidir. Böyle olduğu zaman öğretmen resimden hareketle metnin konusunu öğrencinin tahmin etmesini ve ifade etmesini isteyebilir. Resimler hakkında konuşurma öğrencilerin gözlem gücünü geliştirir, kelime hazinesini zenginleştirir, her öğrencinin farklı bir bakış açısı olacağından diğer öğrencilerin bakış açılarının genişlemesini sağlar.

Anı anlatımı. Anlatma çalışmaları yaparak konuşma becerileri geliştirilebilir. Öğrenci kendine göre özgürce seçeceği bir konuyu, bir anısını sınıfta arkadaşlarına anlatacaktır. Bu çalışma için öğretmen ilk önce örnek olarak birkaç anısını sınıfta anlatmalıdır. Anı anlatmak öğrencilerin yaşadıkları, hissettikleri doğrudan merkezi o olan yaşantıların anlatımı olduğu için, öğrenciler açısından yapılabilecek en kolay ve faydalı konuşma eğitimidir.

Gezi anlatımı. Konuşma becerisinin geliştirilmesi için için bir diğer anlatma çalışması da gezi anlatımıdır. Öğrencinin gezi ve gözlem yoluyla elde ettiği bilgi, izlenim, edindiği fikir, hissettiği duygu anlatılır. Bu çalışma da tıpkı anı anlatımında olduğu gibi öğrencinin doğrudan kendi gözlemlerine dayandığı için konuşma öğretimi açısından önemlidir. Öğrenci yaptığı bir geziyi, özellikle gözlemleri arasından seçeceği bir gezisini sınıfta arkadaşlarına anlatabilir.

Hikaye veya masal anlatımı. Yine anlatma çalışmaları arasında yapılabilecek diğer bir etkinlik de bir hikaye veya masal anlatımıdır. Bu anlatımda öğrenci anlatacağı masal ya da hikayeyi kendisi seçmeli, daha sonra sınıfta arkadaşlarına anlatmalıdır. Bu çalışma önceden ödev olarak verilebilir sonraki derste anlatması istenebilir. Bu tür etkinliklerde öğretmenin dikkat etmesi gereken husus, öğrencilerin anlatımı sırasında yapmış oldukları küçük anlatım hatalarını öğrencinin anlatımını kesip düzeltmemesidir. Eğer bu sırada öğretmen keskin eleştiriler yaparsa

hem anlatan öğrenci hem de diğer öğrenciler sonraki anlatımlarını rahat yapamazlar. Önemli hataların düzeltilmesi öğrencinin anlatımını bitirmesinden sonra yapılması faydalıdır.

Tahmin etme. Filmlerde ve videoda yer alan olayların sonuçlarını *tahmin etme* çalışmaları da konuşma eğitiminde kullanılabilir etkinliklerdendir. Örneğin şöyle bir çalışma yapılabilir; metinde, hikayede, görüntüde gösterilen durumun sonuçlarının öğrenciler tarafından sıralanması istenebilir. Bu durumdan sonra da metindeki durumdan az sonra ya da gelecekte olabilecekler tahmin ettirilebilir. Sonuçlar resimlere, olaylara, düşüncelere ve nedenlere bakılarak tahmin edildiği gibi resimlerin, olayların, düşüncelerin ve nedenlerin şartları değiştirilebilir. Bu sonuçlar doğrultusunda öğrenciler yeni sonuçları tahmin edebilirler. Örneğin, “Ahmet trene binmemiş olsaydı neler olabilirdi?” gibi sorular sorularak öğrencilerin yeni duruma göre tahmin etmeleri istenebilir.

Oyunlar. Sınıfta, konuşma eğitimi çerçevesinde değişik oyunlardan yararlanılabilir. Öğrenciler büyük bir ilgi ile oyuna katılacaklarından hedef davranışların kazandırılmasında bu tür oyunlar önemli işlevler görür. Bu anlamda değerlendirilebilecek oyunlar öğretmen tarafından da geliştirilebilir, bir oyunun değişik uygulamaları yapılabilir. Bu mahiyette değerlendirilecek bazı etkinlikler şunlardır:

Kelime Anlatımı. Sınıf iki gruba ayrılır. Öğretmenin belirleyeceği bir kelimeyi grubun sözcüsü kendi grubuna hiçbir mimik, şekil, çizim ve el hareketi kullanmadan, sadece konuşarak anlatmaya çalışır. Örneğin ‘ansiklopedi’ kelimesini “Bir tür kitap. İçinde her türlü bilgi bulunur, tüm bilgiler alfabetik olarak sıralanmıştır.” şeklinde tanımlayarak anlatmaya çalışır. Bu etkinlik anlatan için konuşma diğer öğrenciler için dinleme becerisinin gelişmesine yöneliktir.

Sesli Sinema. Sesli sinemada sözcü filmde geçen kelimeleri tanımlayarak; sıfat, isim, veya fiil olduklarını belirterek, soyut ya da somut olduklarını söyleyerek ve kelimeleri betimleyen diğer özelliklerden söz ederek anlatmaya çalışır. Bu oyunda gruba sözcü arasında kurulacak soru-cevap diyalogu çok önemlidir. Özellikle ilk uygulamalarda öğretmenin arayış girip yönlendirici bazı sorular sorması gerekir. Sesli film oyununu konuşma eğitimi açısından sessiz film oyunuyla karşılaştırdığımızda hem dil becerilerinin geliştirilmesi, hem aktiflik açısından daha yararlı olduğunu söyleyebiliriz.

Kim Bu Adam? Bir öğrenci bir kişinin adını ufak bir kağıda yazarak sınıfın ortasına gelir. Sınıftakiler, “Politikacı mısın?, Kazak mısın?, Çok para kazanıyor musun?” gibi evet-hayır sorularıyla kişinin kim olduğunu bulmaya çalışırlar. Oyun sınıf ikiye bölünerek de oynanabilir. Bu sefer bir grup, diğer grubun tespit ettiği kişiyi bulmaya çalışır. İlk uygulamalar da öğretmen de öğrencilerin aralarına katılarak yönlendirici sorular sormalıdır. Bu oyun öğrencilerin sözel ifade, aktif dinleme ve soru sorma becerilerinin geliştirilmesi açısından güzel bir uygulamadır.

Ben Kimim? Bu oyun mantık olarak bir önceki oyuna benze-mektedir. Bir öğrenci sınıfın dışına çıkar. Diğer öğrenciler, dışarı çıkan öğrenciye ünlü birinin ismini verirler. Daha sonra

öğrenci içeri çağrılır. Öğrenci sınıfa “Türkiye’de mi yaşıyorum? Yaşlı mıyım?” gibi evet-hayır sorularıyla, kendisinin kim olduğunu bulmaya çalışır. Tüm öğrencilerin katılımı açısından “Kim bu adam?” adlı oyun daha çekici kabul edilebilir (İzğören:1999, 10-12).

Tartışma. Sınıfta öğrencilerin düzeyleri ve bilgi birikimleri göz önünde bulundurularak tartışma çalışmaları yapmak da konuşma becerisinin geliştirilmesine yönelik etkinlikler içinde önemli bir yere sahiptir. Bu yolla tartışma usulleri ile ilgili alışkanlıklar kazandırılmaya çalışılır. Öğrencilere nezaketle konuşma ve dinleme, uygun olan görüşü benimseme, inandırıcı örnekler verme yolları öğretilir.

Dramatizasyon. Dil derslerinin canlı hale getirilmesinde önemli bir yeri olan dramatizasyon, sözlü anlatımın geliştirilmesine de hizmet eder. Bu çeşit çalışmalar bütün sınıflarda yapılabilir. Dramatizasyon uzun bir hazırlığa ihtiyaç göstermeden yapılan, dersleri daha güzel ve daha iyi anlaşılır hale koyan bir çalışmadır. Bunun için de bu teknikten öğretmen yeterince yararlanmalıdır (Öz 2001:232).

Beyin fırtınası. Beyin fırtınası tekniğinin kullanılması da konuşma becerisinin özellikle de zihinsel boyutu açısından önemlidir. Bu teknik sadece yabancı dil derslerinde değil bütün derslerde kullanılmaktadır. Yabancı dil öğretiminde özellikle konuşma becerisini geliştirmede kullanmaya elverişlidir.

Beyin fırtınası çok sayıda fikri, bir grup insandan kısa sürede elde etme tekniklerinden biridir. Aynı zamanda bir soruna çözüm getirmek ve çeşitli konularda fikir üretmek için kullanılır. Sayıları 5-12 kişi arasında değişen grupların doğal şekilde tartışmalarıdır (Ünalın 2001:122). Söylenen fikirlerin not tutulmasını üstlenecek bir lider seçilir. Sınıfların kalabalık olduğu düşünüldüğünde birden fazla beyin fırtınası grubu oluşturulur. Bu gruplar aynı anda çalışmalarını sürdürür. Beyin fırtınasında öncelikle bir problem belirlenmelidir. Problemin mantıklı olup olmaması önemli değildir. Önemli olan öğrencilerin hayal dünyasına da hitap ederek çok sayıda fikrin ortaya çıkmasıdır. Beyin fırtınası için problemler olumlu veya olumsuz yönde seçilebilir.

Tekerleme etkinlikleri. Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde konuşma becerisinin geliştirilmesine yönelik çalışmalardan biri de tekerleme etkinlikleridir. Öğrencilerin telaffuzlarını etkin bir biçimde kullanmalarını amaçlayan tekerlemeler her ses için yapılabilmektedir. Özellikle öğrencilerin yanlış ya da eksik yaptıkları seslerin boğumlama ve telaffuzuna yönelik çalışmalar yapılabilir. Öğretmen elinde bulundurduğu tekerlemeleri yeri geldiğinde öğrencilere söyletme çalışması yaptırabilir. Bu çalışmaların nasıl yapılacağına öğretmen karar verir. Değişik şekillerde uygulanabilir. Bir tekerleme söylenir öğrencilerin bunu sıra ile söylemesi istenir, tekerleme doğru ifade edilinceye kadar sıra ile öğrenciler söylemeye çalışır. Doğru söyleyen öğrenci ödüllendirilir. Örneğin, “Üstü üç taç saplı tunç tası çaldıran mı çabuk çıldırır? Yoksa iç içe yüz ton saç kaplı çanı çaldıran mı çabuk çıldırır?” tekerlemesi kullanılabilir. Aynı zamanda öğrencilerin bildikleri tekerlemeler de kullanılabilir.

Sonuç

Doğal ortamında öğretilmeyen dillerde genellikle öğrencilerin konuşma becerisini kazandırma ve geliştirmede güçlük çekilir ya da gecikme olur. Dolayısıyla öğrenci her ders mutlaka konuşturulmalıdır. Sınıfta uygulanacak etkinlikler konuşma becerisinin geliştirmesinin zihinsel süreçleri ile fiziksel unsurlarına yönelik mahiyette olmalıdır. Bu etkinlikler sınıfın seviyesi ve sınıfın hedef davranışları göz önünde bulundurularak öğretmen tarafından ayarlanıp, değişik şekillerde uygulanabilir. Bu etkinliklerle öğrenciler Türkçe konuşmayı adeta bir oyun havası içinde sıkılmadan öğrenirler ve konuşma becerilerini bir davranış olarak kazanırlar.

Konuşma öğretiminde düzeye uygun soru ile başlanması ve basitten karmaşığa doğru bir yol izlenmesi gerekir. Temel düzeyde öğrencilerin konuşma becerisi düzeyine uygun sorular, diyaloglar ve oyunlarla geliştirilebilir. Orta düzey Türkçe dil öğretimi aşamasında günlük hayattan başlayarak bazı tartışma konuları ile konuşma becerisi kazandırma ve geliştirme çalışmaları yapılabilir. Konuşma çalışmalarında öğretmen yalnızca yönlendirici olmalı, taraf olmamalı ve tartışma ya da sohbeti aktif hale getirecek sorularla canlandırılmalıdır.

KAYNAKÇA

1. Demirel Özcan. Yabancı Dil Öğretimi. / Dil Pasaportu. Dil Biyografisi. –Ankara: Pegema Yayıncılık, 2010.
2. Demirel Özcan. Öğretme Sanatı. – Ankara: PegemA Yayınları, 2007.
3. İzgören Meltem. Oyunlarla Dil Öğretimi. –Ankara: Academplus Yayınları, 1999.
4. Kavcar C., Oğuzkan F., Sever S. Türkçe Öğretimi. –Ankara: Engin Yayınları, 2004.
5. Nunan D. Designing Task for the Communicative Classroom. –Cambridge: Cambridge University Press, 1989.
6. Öz Feyzi. Uygulamalı Türkçe Öğretimi. –Ankara: Anı yayınları, 2001.
7. Taşer S. Konuşma Eğitimi. –İstanbul: Papyrus Yayınevi, 2000.
8. Ur P. Discussions that work. –Cambridge: Cambridge University Press, 1981.
9. Ünalın Şükrü. Türkçe Öğretimi. –Ankara: Nobel Yayınları, 2001.